

arctica

Bulletin van

Arctic Peoples Alert

nummer 9 - Najaar 2000

*f*3,50

Colofon

Arctica is het bulletin van Arctic Peoples Alert
voorheen stichting Innu Steungroep
Arctic Peoples Alert is een Nederlandse belangenorganisatie voor inheemse volken in het noordpoolgebied.

nummer 9 - Najaar 2000

Arctic Peoples Alert
Zusterstraat 58 B
2512 TN Den Haag

telefoon: 070 4020943
fax: 070 3882915
e-mail: arctica@planet.nl
Web-site: http://www.arctica.nl

postbank: 440 8028
actierekening: 40092
KvK: S-157171

Redactie: Jan van Boeckel, Charles van den Ouweland en Govert de Groot. Met bijdrage van Mirjam Niemans.

ISSN: 1387-2818

Artikelen mogen worden overgenomen met bronvermelding.

Druk: Adelante Den Haag
op minder milieubelastend 100% oud papier
Layout: Kees van den Berg

Oplage: 2100 exemplaren

Foto voorpagina: Elizabeth Penashue spant een beverhuid op in haar Innu-tent (Govert de Groot, 1996).

Inhoud:

Arctic Peoples Alert

Govert de Groot

Het bericht over een mogelijk achtergelaten **waterstofbom** bij Thule werd ondergesneeuwd door het nieuws dat een Russische kernonderzeeër met 118 bemanningsleden op de bodem van de Barentsz Zee ligt. Wat er precies gebeurd is, zal voorlopig wel onduidelijk blijven. Zo ook wat de gevolgen voor het zeemilieu zullen zijn.

De ontwikkelingen in **Rusland** onder de nieuwe president Poetin baren ons zorgen. Op zich is de door hem gewenste reorganisatie van het falende bestuur in de Russische Federatie een goede zaak. Maar het opheffen van een aantal staatscomités, zoals die voor milieu en bosbouw, maakt ons ongerust. Deze zijn nu ondergebracht bij het ministerie van Grondstoffen, waaronder ook de winning van olie en gas valt. Ngo's moeten zich opnieuw laten registreren en dat blijkt problemen te geven. Zo werd de Russische afdeling van de *Inuit Circumpolar Conference* niet opnieuw erkend. Wat de gevolgen zullen zijn voor andere inheemse organisaties zal de toekomst leren. Verder is het afwachten of Poetin al dan niet de eigen wetgeving, zoals die geldt in autonome gebieden als het Jamal-Nenets Autonome District en de Nenets Autonome Regio, terug zal gaan draaien. Die regionale wetgeving gaat immers beduidend verder dan dat de Russische grondwet toestaat.

Het lijkt wel of er de laatste tijd in Nederland een revival van rariteitenkabinetten met menselijke resten gaande is. Nadat de resten van een Groenlander in 1998 werden uitgeleend aan de tentoonstelling *'Botje bij Botje'* in Rotterdam, heeft het Westfries Museum nu weer de arm met hand uitgeleend aan het Natuurhistorisch Museum Maastricht waar ze deel uitmaken van de tentoonstelling '**Mummies als toevalstreffers**'. Namens Groenland hebben wij hierover ons ongenoegen uitgesproken. Inmiddels zijn er van de resten in Hoorn monsters genomen voor DNA-onderzoek.



De Groenlandse delegatie bij de presentatie van de 'Earth Charter'. V.l.n.r. Finn Lynge, Henriette Rasmussen en Aqqaluk Lynge.

Arctic Peoples Alert kreeg in maart bezoek van haar partnerorganisaties *Horizon Projecten* uit België en *Conflictvrij Noorden* uit St. Petersburg.

In april namen wij deel aan een internationaal bezoek aan de **Samen** in midden-Zweden. Deze rendierhouders hebben een conflict met particuliere boseigenaren. Ook zijn er een problemen vanwege het toenemend aantal roofdieren, zoals de wolf en de lynx.

In mei was Arctic Peoples Alert aanwezig bij de viering van het tienjarig bestaan van de *Russian Association of Indigenous Peoples of the North* (**RAIPON**) in Moskou. Inheemse vertegenwoordigers uit heel Rusland kwamen daar bijeen.

Eind juni was Arctic Peoples Alert bij de presentatie van de **Earth Charter** in het Vredespaleis. Aan de totstandkoming daarvan heeft de Groenlandse Henriette Rasmussen (ICC) actief meegewerkt.

Ondertussen werken wij rustig door aan de voorbereidingen voor een workshop en publieksdag rond de **Nenets** in noord-Rusland in het voorjaar van 2001.

Tenslotte: Arctic Peoples Alert heeft een nieuwe domeinnaam: **www.arctica.nl**

Mirjam Niemans, antropologe

Supersonische testvluchten

Eind juli hoorden de Innu-Indianen van het voornemen van het Canadese ministerie van Defensie (DND) om acht supersonische testvluchten uit te laten voeren boven een van de laagvlieggebieden in Labrador en Quebec. De vluchten zouden met Nederlandse F-16's worden gehouden. Nederland houdt sinds 1986 laagvliegoefeningen in Canada. Tijdens de geplande vluchten zouden snelheden worden bereikt van 1300 km per uur, waarbij de geluidsbarrière wordt doorbroken. Een van de doelen is het geluidsniveau op de grond te meten. DND wil op deze manier vaststellen of supersonische trainingen in de toekomst vanuit de luchtmachtbasis in Goose Bay kunnen worden uitgevoerd en zo ja, of het zinvol is de voorbereidingen in gang te zetten van een nieuwe milieu-effectrapportage.

De Innu, die niet vooraf over deze vluchten waren geraadpleegd, zijn fel tegen de nieuwe oefeningen gekant. Op grond van een milieustudie uit 1994 is dit type vluchten zelfs verboden. Volgens de Innu wordt het bestaande oefenprogramma niet wezenlijk verbeterd door het maken van dergelijke testvluchten en zullen de oefeningen nog meer schade toebrengen aan mens en milieu. Zij vrezen dat de supersonische vluchten het begin zullen zijn van een nieuwe uitbreiding van de "oorlogstraining" boven hun grondgebied.

Om die reden spanden de Innu een kort geding aan tegen het Canadese ministerie van Defensie, in een laatste poging de vluchten tegen te houden. Vijf minuten voor de aanvang kwam evenwel het bericht dat de testen zijn uitgesteld. Inmiddels hebben de Innu en DND overleg met elkaar gevoerd en heeft de Canadese overheid toegezegd pas volgend jaar - en in overleg met de Innu - een besluit over de vluchten te nemen. Daarbij zal ook een speciaal hiervoor gevormde "technische werkgroep" worden betrokken waarvan het *Institute for Environmental Monitoring and Research* deel uitmaakt. De Innu hebben op grond van deze toezegging het kort geding afgeblazen. Het laatste nieuws is dat op 30 augustus een Duitse Tornado is neergestort, 240 km ten zuiden van Goose Bay. De straaljager nam deel aan een NAVO-laagvliegoefening. De piloot en navigator zijn bij het ongeluk omgekomen.

Innu-protest tegen laagvliegoefeningen, september 1993.



Garnalen

In 1999 kregen de Innu voor het eerst een quotum voor de garnalenvangst toegewezen. Het Canadese ministerie van Visserij stond toe dat er 500 ton garnalen kon worden gevist. Onlangs is het quotum voor een periode van drie jaar verhoogd naar 2000 ton. Uiteraard zijn de Innu blij met de verhoging, maar een tegenvaller daarbij is dat ze nog steeds geen vergunning hebben om de garnalen zelf te vangen. Het gevolg is dat zij voor de vangst boten moeten huren van Canadese licentiehouders. De afdeling Economische Ontwikkeling van de Innu Nation wil, in het geval men een licentie krijgt, gaan samenwerken met *Coastal Labrador fisheries*. De garnalenvangst is een nieuwe economische bedrijfstak voor de Innu en potentieel een belangrijke bron van inkomsten en werkgelegenheid.

Overigens heeft het ministerie van Visserij - zeer tegen de zin van de Innu - tegelijkertijd de lokale vangst op zalm vrijgegeven voor ook niet-inheemse vissers. Als reactie hierop hebben de Innu delen van het Melville-meer tot beschermd gebied verklaard. De Innu willen met die actie onderstrepen dat het belangrijk is dat er ook in de toekomst zalm zal zijn, zowel voor de Innu als voor andere volken.

Bosbouw en landrechten

Afgelopen juni liep een betoging tegen houtkap van een aantal Innu in Sheshatshui uit op gewelddadigheden. Tussen voor- en tegenstanders liepen de gemoederen zo hoog op, dat er tot twee maal toe een schot werd gelost. Gelukkig raakte daarbij niemand gewond. De demonstratie werd aangevoerd door voormalige Innu-leiders Daniel Ashini en David Nuke. De Innu Nation heeft de schoten afgekeurd. Het gebied waar de houtkap plaatsvindt maakt deel uit van het gebied dat de Innu van Canada claimen. Met betrekking tot de onderhandelingen die de Innu over hun landrechten voeren met de provinciale en landelijke overheden is er verder nog geen vooruitgang te melden.

www.innu.ca

Op 13 juli nam Dr. Niels Lynnerup van het Panum Instituut in Kopenhagen monsters voor het DNA-onderzoek van de menselijke resten die zich in het Westfries Museum in Hoorn bevinden. DNA-onderzoek op de deeltjes huid en haar moet uitwijzen of de resten daadwerkelijk afkomstig zijn van een Groenlandse jager. Het is evenwel de vraag of de genomen monsters in de loop der eeuwen niet te vervuild zijn geraakt. Als de resten inderdaad afkomstig zijn van een Groenlander, zullen deze naar verwachting in Nuuk te Groenland worden begraven. Het is nu wachten op de uitslag.

Maastricht

Lynnerup was niet in de gelegenheid om alle resten te zien. De arm met hand is door het Westfries Museum uitgeleend aan het Natuurhistorisch Museum Maastricht voor de tentoonstelling *'Mummies als toevalstreffers'*. Dit getuigt van weinig piëteit met de Groenlandse gevoelens. Arctic Peoples Alert heeft het Natuurhistorisch Museum Maastricht laten weten dat het museum in deze delicate zaak ook een eigen verantwoordelijkheid heeft. De presentatie van de objecten in het museum is zakelijk en ingetogen te noemen, maar uiteindelijk blijft het toch een modern rariteitenkabinet. Het gaat in het geval van de Groenlandse resten overigens niet om een deel van een mummie, maar om de gelooide en opgezette resten van een mens.

Hoe de Groenlander uiteindelijk in Hoorn terecht is gekomen, zal wel altijd een open vraag blijven. Dat de man enkele eeuwen geleden zou zijn aangespoeld op het strand van Hoorn aan de toenmalige Zuiderzee is in ieder geval uitermate onwaarschijnlijk.

De verschillende mogelijkheden zijn:

- de man is dood en bevroren op zee aangetroffen en meegenomen en hier opgezet;
- de man is in de 16de of 17de eeuw gekaapt door een Hollandse handelaar of walvisvaarder en aan boord of na aankomst in Holland overleden en opgezet;
- de man was een van de Inuit die toentertijd door Europa reisden en tentoon werden gesteld en hij is hier overleden;
- het blijken niet de resten van een Groenlander te zijn. Deze mogelijkheid moet vooralsnog niet worden uitgesloten.

Gemeenteraad

De Hoornse gemeenteraad heeft 11 juli besloten *'over te gaan tot teruggave van de Inuit aan Groenland indien middels DNA-onderzoek de Groenlandse herkomst bewezen is, waarbij als voorwaarde wordt gesteld dat de Inuit in Groenland niet als object van beschouwing of tentoonstelling zal dienen, maar daar een laatste rustplaats zal krijgen.'*

Burgemeester en wethouders zijn gemachtigd de feitelijke afwikkeling van de teruggave ter hand te nemen.

Ofschoon dit besluit lang op zich heeft laten wachten, vindt Arctic Peoples Alert het een wijs besluit. Verrassend is voor ons wel de toegevoegde voorwaarde. Ofschoon de Groenlanders niet de intentie hebben de resten tentoon te stellen, is het toch een vorm van paternalisme, die wat merkwaardig aandoet in het licht van het feit dat Nederlandse musea ook nu nog zonder enige terughoudendheid voortgaan met het uitlenen en tentoonstellen van de resten.

Museum Visie

In Museum Visie (2000-2), het vaktijdschrift voor de Nederlandse museumwereld, verscheen een tendentieus artikel van de hand van Ewald Vanvugt, de gastconservator van de tentoonstelling *'Botje bij Botje'* in de Rotterdamse Kunsthal. In het artikel, getiteld *'Laat de botjes spreken!'* doet Vanvugt het voorkomen alsof de 'actiegroep' Arctic Peoples Alert pas ten tijde van de expositie in de Kunsthal had ontdekt dat het Westfries Museum in Hoorn de gelooide huid van een Groenlander bezit. Wij werden echter reeds in 1980 geïnformeerd over de aanwezigheid van menselijke resten uit Groenland in het Westfries Museum. In 1993 bezocht de Groenlander Finn Lynge het Westfries Museum. Op dat moment wist hij al enige jaren van het bestaan van de Inuk-"mummie" af. De resten waren op dat moment echter opgeborgen en niet te zien. Wel was er een Groenlandse kajak geëxposeerd. Bij de kajak lag iets dat leek op een kajakhandschoen, maar tot zijn schrik kreeg Lynge te horen dat het de huid van een hand betrof die bij de Inuk hoorde. Naar die ervaring gevraagd, gaf Lynge recent aan het Westfries Dagblad het volgende commentaar: "*Een arm met een hand! Dat roept diepe emoties op, omdat het iemand van mijn land is. Dat weet ik wel zeker. Ik zal dat moment nooit vergeten. Wat je dan voelt, is een plicht om die persoon weer terug te brengen naar de plek waar hij thuis hoort. In Groenland.*"

Tijdens de *Inuit Circumpolar Conference* in juli 1998 verzochten de Groenlandse autoriteiten Arctic Peoples Alert om in Nederland na te gaan of er bereidheid bestond de Inuk-resten aan Groenland terug te schenken. Begin september van hetzelfde jaar nam Arctic Peoples Alert zich voor om in samenwerking met het Museon met een brede delegatie het Westfries Museum te bezoeken en in alle rust de wenselijkheid, respectievelijk de haalbaarheid, te bespreken van het begraven in Groenlandse bodem van de resten van de Inuit-man.

In Vanvugts lezing van de affaire moesten de resten onverwijld naar huis om "*Blut und Boden-gevoelens in Groenland te gaan hooghouden: sommigen menen dat de 'ziel' van het individu en van het hele*

Inuitvolk verstoord zal blijven zolang de dode niet in zijn geboortegrond rust." Het verband dat Vanvugt hier legt met *Blut und Boden*-gevoelens is niet alleen misplaatst, maar ook uitermate suggestief. Misplaatst, omdat het verzoek om teruggave voortkomt uit respect voor de doden, en niet uit een behoefte een mythische link te leggen tussen de aard en de geografische oorsprong van "het Groenlandse volk". Suggestief, omdat Vanvugts vergelijking het Groenlandse verzoek op een kwalijke manier associeert met nazistische drijfveren.
Vanvugt wekt voorts de suggestie dat de ziel van het *hele* Inuitvolk verstoord zal blijven, maar voor zo ver ons bekend heeft geen Groenlander zich nog in dat soort overtrokken termen uitgelaten.
De gastconservator van *Botje bij botje* blijkt heel goed te weten hoe de prioriteiten liggen in landen die om restitutie van cultuurgoederen uit Europese musea vragen. *"De meeste museumstukken met menselijke resten komen"*, zo schrijft hij, *"uit landen waar helaas veel zaken dringender aandacht vragen dan de teruggave van botten."* Maar wie is Vanvugt om voor anderen te bepalen welke zaken meer en welke minder dringend zijn? Elders in Museumvisie legt Harrie Leyten, lid van de Commissie Museale Gedragslijn, helder uit waarom *"teruggave van botten"* een dringende kwestie kan zijn. Overal in de wereld wordt het recht van de doden om met rust gelaten te worden, gerespecteerd, aldus Leyten. *"Grafschennis wordt gezien als een misdaad tegen de menselijkheid. Steeds sterker klinkt de overtuiging onder ethici dat de wijze waarop in het verleden menselijke resten van 'primitieve' mensen door westerse soldaten, avonturiers en wetenschappers opgegraven, ontvoerd en meegenomen zijn een schending zijn geweest van fundamentele rechten van de mens. De noodzakelijke volgende stap is de openlijke erkenning van dit onrecht en het ondernemen van stappen om het kwaad voor zover mogelijk te herstellen."* Leyten concludeert geheel terecht dat *"iedere cultuur of samenleving het onvervreemdbare recht heeft om zelf te bepalen op welke wijze hij elders in de wereld gepresenteerd wenst te worden en op welke wijze mensen en musea omgaan met zijn cultureel erfgoed."* Dat is ook voor Arctic Peoples Alert de kern van de zaak.
Verderop in zijn artikel bedient Vanvugt zich opnieuw van een hyperbool om zijn argument kracht bij te zetten: *"...als hij ["de Groenlander"] naar huis mag, waarom dan ook niet de Egyptische mummies, de kale schedels van Dajaks, de korwars van Papoea's, de gekrompen hoofdjes van Braziliaanse Jibaro-Indianen en anderen? En als de exotische menselijke resten uit de musea moeten of mogen vertrekken, waarom dan niet hun mantels, sandalen, kano, maskers, schilden?"* Vanvugt vreest dat de Europese volkenkundige musea zouden leegstromen. Maar los van de vraag of restitutie van de resten aan Groenland daadwerkelijk tot een dergelijke kettingreactie zou leiden, is dit een oneigenlijk argument. De Groenlanders vragen immers niets meer en niets minder dan dat de menselijke resten worden teruggegeven. En dat verzoek verdient het om op zijn eigen merites te worden beoordeeld. Nogmaals Finn Lynge: *"De walvisvaarders hebben hem als een trofee meegenomen en in Hoorn gewoon opgezet. Als een dier. Dat is voor de mensen in Groenland echt een regelrechte belediging."*

Finn Lynge bekijkt de 'kajakhandschoen' (Govert de Groot, 1993).



Volgens Arctic Peoples Alert heeft deze affaire pijnlijk duidelijk gemaakt dat het ten enen male ontbreekt aan een heldere nationale of Europese regelgeving inzake de teruggave van cultureel erfgoed en menselijke resten.

Zie ook Arctica 5 en 8 of de Groenland-Special. Een kopie van het artikel in Museum Visie en de volledige reactie hierop is te ontvangen door overmaking van ƒ 5,- op giro 40092 t.n.v. Innu Steungroep / Arctic Peoples Alert o.v.v. MuseumVisie.

De tentoonstelling in het Natuurhistorisch Museum Maastricht duurt tot en met 17 september 2000; www.nhmmaastricht.nl

Chanti-bezoek aan Den Haag

Govert de Groot

Op 15 maart 2000 brachten de Chanti Piotr Ozjelov en drie leden van 'Conflictvrij Noorden' - Vladimir Dmitriev, Aleksej Poertov en Boris Vdovin - een bezoek aan Den Haag. Zij werden begeleid door Fernand Dhondt van 'Horizon Projecten' in Boecholt, België. Conflictvrij Noorden, een Russische ngo uit Sint Petersburg en Horizon Projecten hebben samen een project opgezet dat beoogt de inheemse volken in het noorden van Rusland te integreren in traditionele en niet-traditionele economische activiteiten. Arctic Peoples Alert werkt samen met beide organisaties.

Eerst werd een bezoek gebracht aan de afdeling Internationaal Natuurbeheer van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Bij dit overleg was ook de voorzitter van het Interdepartementaal Arctisch Overleg van het ministerie van Buitenlandse Zaken aanwezig.
's Avonds was er een goed bezochte bijeenkomst in 'De Batterij', waar Ozjelov het publiek informeerde over de moeilijkheden waar zijn volk staat. Naast coördinator van het visverwerkingsproject in Oest Vojkary, waaraan Arctic Peoples Alert in december 1999 een bezoek bracht, is hij ook rendierhouder.
Ozjelov vertelde dat hij volgens de traditie van de Chanti buiten in de vrieskou is geboren. '*Misschien klinkt dat hier wild, maar ik ben op de sneeuw ter wereld gekomen.*' Tijdens de bevalling zat zijn moeder buiten voor de chum, de tent van takken en rendiervellen. Als zij dit niet zou doen zouden de geesten de baby mogelijk niet aanvaarden en het kind zwak blijven.
Werkloosheid, alcohol en armoede teisteren de Chanti sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie. Ozjelov heeft alleen de leren band die een man, naar zijn zeggen, vanaf de dag dat hij gaat lopen om zijn middel draagt, meegenomen naar het Westen. Aan de band hangen amuletten van rendierbotten, de nagels van een beer en een benen hart ten teken dat hij is getrouwd. In een leren zakje zit de slijpsteen voor zijn mes, dat in een schede aan de band steekt. Ozjelovs dikke pak van rendierhuiden bleef achter in zijn dorp aan de voet van het Oeralgebergte. Het dorp van Ozjelov is alleen over de rivier - per boot, of in de winter per auto of slee - te bereiken. Ozjelov houdt er rendieren, net als zijn grootvader en diens voorouders. De Sovjet-dictatuur maakte in de jaren dertig op een wrede manier een einde aan het eeuwenlange pact tussen mens en dier. In het kader van de collectivisatie dwong de staat de Chanti hun dieren aan 'kolchozen' (collectieve boerderij) af te staan en daar zelf te gaan werken. Ook de grootvader van Ozjelov verloor zijn kudde van duizend rendieren. '*Over compensatie voor de afgenomen dieren werd in die tijd niet gesproken*', zegt Ozjelov, die zelf in een juridisch gevecht gewikkeld is om een vergoeding af te dwingen van het staatsbedrijf dat de dieren van zijn grootvader overnam. De rechten op de weidegronden waar de rendieren hun voedsel - in de winter korstmossen en 's zomers blaadjes - vinden, heeft hij al binnen. Toen na de val van het communisme de staatsbedrijven een stille dood stierven, waren de Chanti voor hun inkomen weer op zichzelf, en dus hun rendieren, aangewezen. Begin jaren negentig verliet Ozjelov de kolchoz en richtte hij met vijf families een verwantschapsgemeenschap op om samen rendieren te houden en vis te verwerken. '*Het was niet voordelig om in de kolchozen te blijven werken, en individueel werken is ook niet praktisch. Het transport is moeilijk en het is goedkoper om met verwanten iets te ondernemen. Het rendierhouden bleek echter nauwelijks winstgevend*', zegt Ozjelov. '*Om het familiebudget aan te vullen leek het nuttig om vis te gaan verwerken.*' De gemeenschap van Ozjelov kreeg met de hulp van de Belgische organisatie Horizon Projecten de mogelijkheid een visverwerkend bedrijf op te zetten. Doel van het pilotproject is de jongeren van de straat en van de wodka af te houden en hen een inkomen te verschaffen.



Piotr Ozjelov en Fernand Dhondt

De avond werd afgesloten met de première van de Horizon-video '*Inheemse volkeren in Siberië - Zullen de Chanten cultureel overleven?*'
(Deels gebaseerd op de rubriek 'Passanten' in De Volkskrant van 30 April 2000).

Groenlandse waterstofbom 78252

Govert de Groot

Net voordat het nieuwsbericht naar buiten kwam over het ongeluk met de Russische kernonderzeeër Koersk, waarbij zo'n 118 opvarenden zijn omgekomen, meldde de Deense krant *Jyllands Posten* dat de Amerikanen in 1968 een waterstofbom met serienummer 78252 voor de kust bij Thule in noordwest-Groenland hebben laten liggen. Deze informatie is gebaseerd op Amerikaanse documenten die onderzocht zijn door Deense ex-opruimingswerkers.

De waterstofbom is afkomstig van een Amerikaanse B-52 bommenwerper die in januari 1968 bij Thule in zee stortte. De B-52 had vier waterstofbommen aan boord. Tal van inheemse en niet-inheemse arbeiders die voor dit karwei werden ingeschakeld raakten daarbij radioactief besmet. De Amerikaanse regering heeft altijd beweerd dat alle bommen opgeruimd zijn. Deense oud-medewerkers van de Amerikaanse luchtmachtbasis hebben nu echter sterke aanwijzingen gevonden dat de vierde atoombom op 250 meter diepte op de zeebodem bij Thule ligt. Hun conclusie is gebaseerd op Amerikaanse defensiedocumenten die inmiddels zijn vrijgegeven en op beelden uit een oud filmpje dat in april 1968 is gemaakt door een bemanningslid van een Amerikaanse duikboot. Met de duikboot zochten de Amerikanen naar resten van de waterstofbommen. Op het filmpje is een voorwerp te zien dat sterk op de bom lijkt. Verder is ook uit de beperkte hoeveelheid teruggevonden plutonium af te leiden dat er nog een bom wordt vermist.

Rakettenschild

De basis bij Thule is altijd al omstreden geweest. De Amerikanen stationeerden er nucleaire wapens, ondanks het feit dat dat in strijd was met de Deense grondwet. In 1995 betaalde de Deense staat ruim 30 miljoen gulden aan mensen die aan straling zijn blootgesteld in de periode nadat de Amerikaanse B-52 bij Thule was verongelukt. Jarenlang had men verzwegen waaruit de lading bestond.
Het ongeluk in 1968 vond een paar dagen voor de Deense verkiezingen plaats en het motto was 'zwijgen'. Het ongeval van toen leidt ook nu weer tot een crisis in de betrekkingen tussen de NAVO-bondgenoten Verenigde Staten en Denemarken. Denemarken is verantwoordelijk voor het buitenlands, veiligheids- en defensiebeleid van Groenland. Het bericht over nr 78252 kwam vlak voor besprekingen tussen Denemarken en de Verenigde Staten over de modernisering van het radarsysteem in Thule. De Amerikanen willen Thule namelijk gebruiken voor het zeer omstreden defensiesysteem tegen kernraketten NMD. De Groenlandse regering is tegen het gebruik van Thule hiervoor, maar of zij hierin uiteindelijk een stem krijgt is nog een open vraag.

Rechtszaak

In 1953 werden de bewoners van Thule gedwongen te verhuizen (zie Arctica 5 en 7). Na jarenlang procederen bepaalde het Deense gerechtshof in augustus vorig jaar dat de bewoners recht hebben op een gezamenlijke schadevergoeding van ruim een half miljoen gulden. Tegen deze uitspraak hebben zij beroep aangetekend.
Bij het ter perse gaan van deze Arctica heeft de Deense regering nog geen standpunt ingenomen over het omstreden rakettenschild. Wel heeft ze laten weten dat er geen medewerking moet worden verleend aan het project als dat zou leiden tot het openbreken van de Amerikaans-Russische strategische wapenverdragen.
www.jp.dk - www.xtreme.nl - www.crested-ice.dk - www.bellona.no

(advertentie)

Antiquariaat voor uw natuur- en poolboeken



u kunt ons ook vinden: op de boekenmarkt
elke donderdag Den Haag (Lange Voorhout/Plein)
elke vrijdag Amsterdam (Spui)
www.xs4all.nl/~mobydick

Samen-protest in Stockholm

In de derde week van mei hebben Samische activisten, gesteund door niet-inheemse sympathisanten, een stukje Stockholm bezet gehouden. *"Het is tijd dat wij, na de kolonisering van Sápmi (Lapland) nu hier in Stockholm een begin maken met onze eigen kolonisering van Zweden"*, aldus de ironische Samen-leider Olof Johansson. Vlakbij het Zweedse parlement werden drie Samische tenten opgezet en de eigen vlag gehesen. Dagelijks waren er activiteiten: van traditioneel lassowerpen, het zingen van 'joiks', tot het geven van workshops over de toekomst van de Samen en het delicate vraagstuk van roofdier-regulering.
Een van de belangrijkste eisen van de bezetters van het stukje stad was dat Zweden nu eindelijk eens, in navolging van onder andere Noorwegen, ILO-conventie 169 ratificeert. Ondertekening van dat verdrag zou een verbetering betekenen van de positie van de Samen. Verder eisen de inheemse activisten onder meer de zeggenschap terug over de jacht op klein wild op Samen-grond. Midden jaren negentig werd die door de overheid aan het publiek vrijgegeven.

Eind maart gaf Johansson leiding aan een internationaal bezoek aan de Samen-gemeenschap van Tåssåsen, op de zuidgrens van de rendierhouderijen in midden-Zweden. Doel van de excursie, waaraan ook Arctic Peoples Alert deelnam, was vertegenwoordigers van de houtverwerkende industrie (IKEA en Tetra Pak) en ngo's te informeren over het slepende juridische conflict tussen Samische rendierhouders en privé-boseigenaren. De vertegenwoordigers van de houtverwerkende industrie waren uitgenodigd omdat een deel van het hout dat deze bedrijven opkopen mogelijk uit het betwiste gebied afkomstig is. Volgens de boseigenaren beschadigen de rendieren hun boomaanplant wanneer de dieren in de winter vanuit de bergen de lager gelegen naaldbossen intrekken om voedsel te vinden. De Samen ontkennen niet dat de aanplant schade ondervindt, maar die zou in het niet vallen bij de beschadiging die door wilde elanden wordt veroorzaakt. De rendieren eten immers alleen maar de korstmossen onder de sneeuw, en, als reserve, de korstmossen die met name in oerbossen als sluiers aan de boomtakken groeien. Olof Johansson: *"Rendieren volgen hun instinct, en trekken als de winter begint naar beneden. Ze weten niet dat ze opeens - 'illegaal' - de grens van een bosperceel oversteken."* Inmiddels hebben de boseigenaren met succes al verschillende rechtszaken tegen de rendierhoudende Samen gevoerd. Een definitieve uitspraak is er nog niet, aangezien de Samen in hoger beroep zijn gegaan. De vraag is evenwel hoe lang zij de miljoenen guldens kostende juridische strijd nog kunnen volhouden. Een probleem bij de procesvoering is dat ze niet op schrift kunnen aantonen dat ze al sinds mensenheugenis het bosgebied als graasgrond gebruiken. De oplossing voor de schade aan de boomaanplant zou in de ogen van de Samen de oprichting van een staatsfonds zijn van waaruit gedupeerde boseigenaren worden gecompenseerd. Als inheemse bevolking hebben zij, zeggen ze, de eerste rechten in het gebied en hoeven ze de boseigenaren niet om toestemming voor begrazing te vragen. De ILO-conventie zou de Samen hierin steunen. In feite draait het conflict om landrechten: wie heeft uiteindelijk het recht om beslissingen te nemen?
In een interessante uiteenzetting vertelde Johansson de deelnemers aan de excursie hoe de rendiercultuur van de Samen van alle kanten onder druk staat. *"Nu, als we een ontmoeting van rendierhouders willen hebben, belt iedereen als gekken met zijn mobiele telefoons. Vroeger was dat anders. De rendieren reageerden op bepaalde weerscondities en wij wisten hoe de rendieren zouden reageren. Zo wisten alle Samen in de regio waar en wanneer ze elkaar zouden ontmoeten. Nu leven we in een gefragmenteerde wereld. Door alle toeristen en jagers die zich tegenwoordig in de zomer in de bergen ophouden raken de rendieren gedesoriënteerd en reageren ze niet meer op weersveranderingen. De Samen hebben zich gevestigd in vaste woonplaatsen en de kinderen gaan naar school. Die staan op plaatsen waar ze geen rendieren houden, en om er te komen moeten ze vaak verre afstanden rijden. Maar moeten de kinderen dan maar niet naar school gaan? Ze krijgen lessen in bedrijfsmanagement. Ieder leert nu vooral om zijn eigen kudde te laten groeien. Maar dat werkt niet, het bete-*

Olaf Johansson





Magnus Rehnfeldt

kent dat anderen moeten inkrimpen. En dan hebben we het probleem van het transporteren van rendieren in vrachtwagens. Dat moeten we doen omdat de meren niet meer dichtvriezen als gevolg van de waterkrachtwerken en de afdamming van de rivieren. De oude migratieroutes - over de meren - zijn daardoor in onbruik geraakt. Soms moeten we de rendieren honderden kilometers ver transporteren naar de slachthuizen. Allemaal omdat de regelgeving van de EU voorschrijft dat er een controlesysteem in de abattoirs moet zijn. Er moeten vier muren omheen staan, om hygiënische redenen. Vroeger slachtten we gewoon buiten. Kijk, ik kan me voorstellen dat je dit soort regels opstelt voor zuid-Europa, maar hier is het in de herfst, wanneer we slachten, berenkoud en is het niet gevaarlijk om buiten, nabij de graasgronden, te slachten."

Wolf

Voorafgaand aan het bezoek had Arctic Peoples Alert een ontmoeting met de Samische rendierhouder Magnus Rehnfeldt, die mogelijk een jaar gevangenschap wacht omdat hij ervan wordt verdacht een wolf te hebben gedood. De politie zegt dat er een bloedspoor in zijn pick-up truck is aangetroffen, maar Rehnfeldt ontkent stellig wat hem nu ten laste wordt gelegd. De dode wolf is overigens nooit door de politie gevonden. Het is in Zweden niet toegestaan om een geweer bij je te hebben als je op een sneeuwscooter rijdt. De wolf is een beschermd dier en mag alleen worden geschoten als men zelf constateert dat hij de kudde aanvalt. Rehnfeldt, snerend: *"Als je dus als rendierhouder een wolf zou zien die je kudde bedreigt, moet je eerst naar huis om je geweer te halen, en dan lopend of skiënd teruggaan om de wolf te kunnen schieten."*

Toen later tijdens de excursie het onderwerp 'wolf' opnieuw ter sprake kwam, toonde ook Olof Johansson zich fel. *"Het liefst hebben we dat er helemaal geen wolven meer in de bergen zijn. We verliezen gewoon teveel rendieren. We houden geen rendieren om de wolven te voeren. Als ze zich vertonen valt de kudde over een groot gebied uiteen. Nee, laat ze maar wolven beschermen in het zuiden, bij Stockholm. Wat mij betreft kunnen er wel kleine populaties lynx, veelvraat en steenarend blijven. Een maand per jaar mogen we op de lynx jagen en dat doen we tezamen met locale, bevriende boseigenaren. Elders krijgen Samen geen toestemming van de boseigenaren om in hun bos te jagen. Die laatsten hopen erop dat de lynxen veel rendieren zullen doden."*

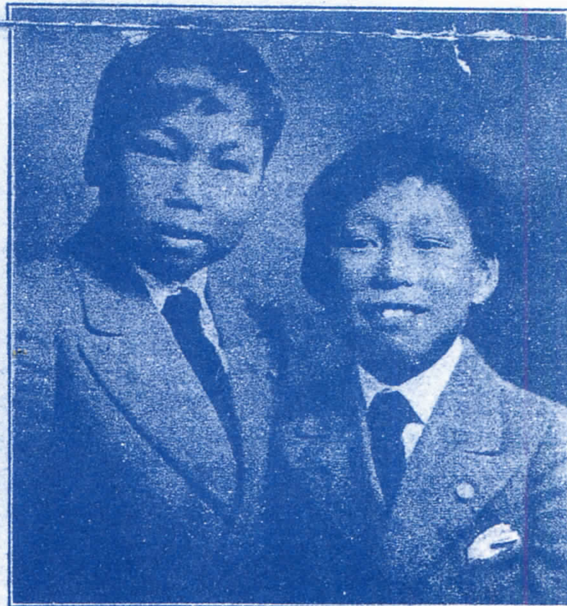
Arctic Peoples Alert neemt met betrekking tot het gevoelige roofdierenvraagstuk een terughoudend standpunt in. Enerzijds houden we voor ogen dat de wolf een beschermd dier is. Na een periode waarin hij in Scandinavië bijna uitgestorven is, is hij langzaam weer in opkomst. Maar daarbij geven we ons er ook rekenschap van dat de natuurlijke verhoudingen onder de invloed van de mens danig uit evenwicht zijn geraakt. Anders dan wilde rendieren, verdedigen de gedomesticeerde rendieren zich bijvoorbeeld niet tegen roofdieren. Tegenwoordig slachten de Samen al in een vroeg stadium de oude en zwakke rendieren, terwijl die vroeger werden 'opgeruimd' door de wolven. En als een lynx een dier te pakken neemt, graast de kudde even later rustig door waarna hij er nog meer kan doden. Vaak nemen ze de beste exemplaren. Het is moeilijk om gegeven dit soort omstandigheden de Samen te veroordelen voor het feit dat ze hun 'dagelijks brood' tegen roofdieren beschermen.

Arctic Peoples Alert heeft ter ondersteuning van de eisen van de actievoerende Samen in Stockholm tezamen met Milieudefensie, NCIV en Both Ends een brief aan de Zweedse ambassadeur geschreven.

In 1996 organiseerde de etnografische afdeling van het *British Museum* in Londen een conferentie onder de titel *Imagining the Arctic: The Native Photograph in Alaska, Canada and Greenland.*
De bijdragen aan deze conferentie zijn gebundeld, tezamen met haarscherp afgedrukte zwartwit portretfoto's van inheemse bewoners van de drie genoemde arctische gebieden. Het boek is rijk geschakeerd - zowel qua type en kwaliteit van afbeeldingen als qua invalshoek en diepgang van de bijdragen. Een korte recensie kan onmogelijk recht doen aan die rijkdom. Daarom licht ik er hier één hoofdstuk uit dat mij aansprak, getiteld "De macht van het beeld" van antropoloog en filmmaker Hugh Brody. In zijn originele bijdrage wijst Brody er op dat historische foto's zowel "stilte" als "onbetrouwbaarheid" vertegenwoordigen. Het zijn vooral die twee aspecten waardoor onze aandacht wordt gevangen wanneer we een foto voor het eerst zien, ze vormen de kern van de buitengewone macht van foto's, aldus Brody. De "stilte" van de foto spreekt voor zich, de foto's maken geen geluid, zeggen geen woorden. Ze lijken als het ware te wachten op iemand die het verhaal, de feiten, erbij vertelt. Brody schrijft diepzinnig: *"De menselijke geest doet zijn voordeel met de stilte om tot zijn eigen gedachten te komen, en zich zijn eigen vragen te stellen. Foto's hebben de macht om, in hun stilte en zwijgen, zo veel te suggereren, en zo weinig prijs te geven."*
Foto's zijn fragmenten van de geschiedenis die historici ertoe aansporen hun stilte te verbreken. Maar wanneer zij dat doen treedt het andere aspect aan het licht waar Brody de aandacht op vestigt: je kunt foto's niet vertrouwen. Ter staving van die bewering geeft de auteur twee voorbeelden. Het ene voorbeeld zijn twee foto's die Fleming eind jaren '20 temidden van de Canadese Inuit maakte en in publicaties naast elkaar liet afdrukken. Links ziet men een Inuk-vrouw met kind en rechts twee jongens in schooluniform. De anglicaanse bisschop Fleming wilde daarmee een contrast tonen tussen de duisternis van "de wilden" aan de ene kant, en het licht en de verlichting van de vooruitgang aan de andere kant. De Inuk-vrouw draagt een bontvel en in haar uitdrukking die getuigt van ongemak geeft ze weer hoe ver de Inuit-cultuur van de kijker afstaat. De twee jongens daarentegen lachen in de camera. De foto's moeten uitdrukking geven aan de



Eskimo Mother and Child, Perry River. These are pagans.



Eskimo Boys, Sam (the taller) and Ben

Uit 'Fellowship of the arctic 1929'



'I Want To Go To School' van the Arctic Mission, 1932

enorme afstand die de Inuit kunnen afleggen, dankzij - althans dat is de suggestie - de invloed van de missie. Fleming ging ervan uit, zo voert Brody aan, dat iedereen die de foto's zou zien, ook het "ervoor" en het "erna" zou zien. Vóór het christendom, en na het christendom. Maar Fleming kan zijn foto's niet vertrouwen, omdat hij ons, als kijkers niet kan vertrouwen. Zelfs al in de jaren '20 kunnen mensen andere dingen in de foto's hebben gelezen dan hij gehoopt had. De foto van de vrouw met de ongelukkige blik in haar ogen zou wel eens de fantasie kunnen hebben geprikkeld en de aanschouwer van de foto er juist toe kunnen hebben aangezet meer over het Noorden te weten te komen.

"*Alle foto's*", aldus Brody, "*zijn bedrieglijke wezens, voortdurend contact leggend en zich verenigend met degenen die ze aanschouwen, telkens op nieuwe, onvoorspelbare manieren.*"

Secundaire jacht

Interessant is dat Brody ook een voorbeeld geeft van foto's die door Inuit zelf zijn gemaakt, waarop iets soortgelijks van toepassing is. Het betreft de foto's van *Makivik*, een bedrijf dat door de Inuit uit het arctische deel van Quebec is opgezet met gelden die ze kregen als gevolg van de James Bay Settlement uit de jaren '70. Deze foto's tonen een vliegtuig van de nieuw-opgerichte Inuit-vliegmaatschappij, een boot die de Inuit hebben gekocht om garnalen te vangen, en Inuit aan de onderhandelingstafel met de toenmalige Canadese premier Trudeau. Een Inuit-spreker op de conferentie, Zebedee Nungak, heeft deze foto's meegenomen. Brody memoreert dat Nungak in diens conferentiebijdrage sprak over de *angunasunirq aipungak* van *Makivik*, "de secundaire jacht". De foto's tonen de Inuit op jacht naar modern "wild", waarmee Nungak doelt op nieuwe hulpbronnen. Ze zijn, kortom, op jacht naar een economische plaats in de wereld van vandaag. Maar ook *Makivik*, zegt Brody, kan deze foto's niet vertrouwen - net zomin als Fleming de zijne. Het spreekt immers niet vanzelf dat de aanschouwer van de foto's oog heeft voor de nieuwe economische en politieke activiteiten, zoals dat misschien van hem wel wordt verwacht. Want is *Makivik* wel echt "hulpbronnen aan het vangen"?. Of bewerkstelligt het eigen handelen in feite juist het tegenovergestelde: dat de hulpbronnen van de Inuit worden weggevangen? En verkrijgen de onderhandelaars aan de tafel met Trudeau eigenlijk wel meer zeggenschap voor hun volk, of geven ze juist macht uit handen? "Wie is in deze 'secundaire jacht' de jager en wie de bejaagde?" vraagt Brody.

Is het nu, in onze huidige tijd, al onzeker hoe mensen deze foto's zullen interpreteren, het is helemaal de vraag hoe men over pakweg vijftig jaar tegen deze foto's zal aankijken, als er nogmaals dezelfde tijdspanne is gepasseerd als de jaren die ons scheiden van het moment dat de bisschop zijn foto's publiceerde. Voor Brody is deze "onbetrouwbaarheid van het beeld" een bron van macht, maar ook van veel genoegen.

Imaging the Arctic, samengesteld door J.C.H. King en Henrietta Lidchi, *British Museum Press*. ISBN 0-7141-2537-7, 1998, 256 blz. £27.50

(advertentie)



CANUIT
CANADIAN ESKIMO ART

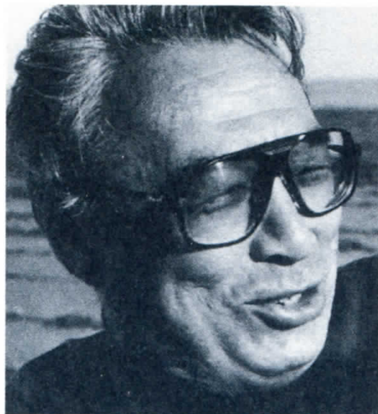
INUIT KUNST

grafiek en sculpturen uit Groenland en Canada

Groenland-kalender 2001
f 42,50 excl. verzendkosten
9 december 2000 Arctische Markt

f d rooseveltlaan 116, 5625 pd eindhoven
tel/fax: 040 2415806
e-mail: Canuit@hetnet.nl

Droom in de Poolnevel; De stem van een vergeten volk van **Juri Rytchëu** is voor een rugzaktip een beetje zwaar, 500 gram, maar het is een van de weinige goede fictieboeken over de Arctis die ik de afgelopen jaren ben tegengekomen. Ik heb dit boek in Rusland gelezen, terwijl ik temidden van inheemse volken verkeerde. Rytchëu is een Tsjoeksji ('Chukchi') die in 1930 in noordoost-Siberië werd geboren en nu in St. Petersburg woont. In Rusland is hij een gevierd schrijver. Rytchëu is actief in belangenorganisaties van arctische volken. In het verhaal, dat zich afspeelt aan het begin van de twintigste eeuw, beschrijft hij onder andere hoe een Rus voor het eerst contact heeft met een inheems volk. Vanwege de grote cultuurverschillen kan het samenwerken met inheemse mensen vaak moeilijk zijn, zo weet ik ook uit eigen ervaring. Dit boek biedt de lezer in dit opzicht bruikbare handvatten.

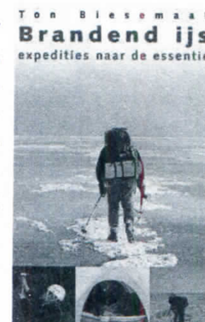


Juri Rytchëu, foto: Renate van Mangoldt - Berlijn

Verder stelt Rytchëu ook de nog steeds voortdurende discriminatie van inheemse volken aan de orde. *Droom in de Poolnevel* is een zeer fascinerende roman. Over Rytchëu zult u in Arctica nog meer vernemen. Van zijn hand verscheen ook **Als de walvissen vertrekken**, 250 gram, ISBN 90 5226 850 9, gebonden, 171 blz. *ƒ* 20,00; Droom in de Poolnevel, ISBN 90 5226 639 5, gebonden, 320 pag. *ƒ* 49,90, beide uitgegeven door De Geus, Breda.

Tip: **Lonely Planet** reisgids **The Arctic** ISBN 0 86442 665 8 paperback, 380 gram, 456 blz. *ƒ* 57,95.

Van de hand van Ton Biesemaat verschijnt begin september het boek **Brandend IJs**; Expedities naar de essentie. De flaptekst meldt: "*Uit het spoor stappen* is zijn credo. Geen platgetreden paden volgen naar de Mont Blanc, maar een historische zeezeil-klimexpeditie naar het pooleiland Jan Mayen. In Brandend IJs beschrijft Biesemaat de meest uiteenlopende avonturen. Van het beklimmen van de hoogste vulkaan van Ecuador tot de koudste berg van Alaska; van cross-country skiën in IJsland tot kamperen op het dichtgevroren IJsselmeer. Het avontuur is overal, de droom kan overal waargemaakt worden. Als de wildheid maar overheerst. De onderwerpen zijn ondermeer: in het spoor van Nico Tinbergen op Oost-Groenland, Jan Mayen - beklimming Beerenberg, Spitsbergen skitocht, beklimming Denali (6194 m) in Alaska, eerste poolexpeditie in Nederland op het IJsselmeer. Veel historisch arctische achtergronden bij de beschreven poolavonturen." Biesemaat houdt zich full-time bezig met *adventure*-journalistiek. Zijn artikelen verschijnen in diverse tijdschriften en daarnaast is hij hoofdredacteur van het internet adventure-magazine van Planet Internet **www.xtreme.nl** Brandend IJs, ISBN 90 325 0705 2; uitgegeven door De Kern, Baarn, paperback, 192 blz. *ƒ* 29,95.



Galerie Canuit in Eindhoven meldt dat van 5 t/m 30 november de expositie ***Holman Graphics Collection 2000*** plaatsvindt. Plaats: galerie "de Koningsstal", Wilhelminastraat 5 te Wijk bij Duurstede. Openingstijden: donderdag t/m zaterdag en daarnaast de eerste en derde zondag van de maand, 13.30 tot 17.00 uur.
En op zaterdag 9 december 2000 organiseert Canuit de Tweede **Arctische Markt** in het Unitas gemeenschapshuis. 11.00 tot 16.00 uur, Vlokhovenseweg 49, Eindhoven. Inlichtingen Karel Stevens, tel: 040 2415806, Canuit@het-net.nl

Stichting Educatieve Onderzoeksreizen organiseert dit jaar **géén Arctisch Weekend**. Het plan is om dit in november 2001 te doen. Meer informatie: 0226 422497